

votných koncovek maskulin musí mít i přídavné jméno, i sloveso koncovku životnou: *přeschlí potokové se rozvodnili v řeky, chlebové hynuli* atp.

Ponecháváme shodu v plurálu neuter jako *pečené holoubátka, kyselá jablka, luka byly posečeny*, užívanou nemotivovaně i ve vyprávěcím kontextu zejména u starších autorů, a rovněž i případy obecné češtiny, ať již ve starších textech (*ó vy předobří bohové, v jednom dutým stromu, pro živý bohy*), nebo záměrně užitě v textech novějších (*dobrý domy, chlapi jsou placení, ty štěňata se už všechny utopily* atd.). Upravujeme pouze ty odchylky v mluvnické shodě, které jsou způsobeny autorovým omylem, přehlédnutím či neznalostí (týká se zase především obrozenských textů), např. *krásné dnové, shromážděné hosté, nespravedlivé advokáti, nesnesitelní ousměšky, urputné lidé, děvčata... kteří do továrny jdou, plameny širocí a dlouzí šlohalí, rozmetání jsou obydlí* atd. Normalizujeme shodu přechodníků se jménem, ale ponecháváme absolutní tvary v případech jako *Podle sloupů spočívala kupa městských zbrojnošů, trvajících v hlubokém myšlení*.

Doplňujeme vypouštěné předložky *k, s, se* ve vazbách jako *obrátil se (k) hajnému, aby je (k) svým zasvěcením připočetl, (se) srdcem tlukoucím hleděla, když už (s) zoufalstvím zápasil, řekla (s) dětinskou nevrlostí, řekl na to (s) odvahou kajícího vraha* atp. a ve výrazu *s sebou*. Nevkládáme však v případech, kde je možná jak bezpředložková, tak předložková vazba: *modlit se pánubohu, prosil ho slzavýma očima, dvanáct chlapců si hraje jedním jablíčkem* atd.

Ponecháváme i nenáležitě užití přivlastňovacího zájmena té osoby, která je podmínem věty, místo přivlastňovacího zájmena zvratného: *nylní nech tvého otce hledat, já vám chci mou věrnost dokázat, jdi nyní jen dál tvou cestou* atd.

INTERPUNKCE

Největším problémem při úpravě interpunkce je bezesporu úprava čárek, ale ani řešení způsobů, jak autor užívá ostatních interpunkčních znamének, jako jsou uvozovky, dvojtečka, tečka, středník, pomlčky, vykřičník, otazník, není při práci s textem bez problému a nelze je vždy vyřešit pouhým odkazem na Pravidla.

U *u v o z o v k y* ponecháváme většinou jen tehdy, uvažují-li přímou řeč, citátová slova nebo slova z autorova hlediska pro běžného čtenáře nezvyklá nebo do spisovného jazyka nenáležející (například Neruda dává do uvozovky slova *hovorová, zkomolená z němčiny* apod., jiný spisovatel zase slova *nářeční*), nebo tam, kde se jimi naznačuje, že autor přikládá slovu jiný, obvykle opačný význam (při ironii, zlehčování atp., např. *toto „umění“*). U názvů časopisů, knih, spolků, budov, restaurací apod., tedy u vlastních jmen lidských výtvorů, institucí atp., kde jejich užití je převážně jen formální, je rušíme a ponecháváme je pouze tam, kde by jejich vypuštění bylo na úkor správnému pochopení textu: *Časopis Čech přinesl kritiku* — ale *„Čech“ přinesl kritiku*. Podobně se uvozovky ponechávají u delších názvů, aby se zabránilo jejich možnému nepochopení anebo splnutí s ostatním textem. Ve speciálních textech, jako jsou například literární, divadelní, hudební či výtvarné kritiky a referáty, se mohou ponechat i u drobných prací, například u básní, na odlišení od větších celků; text se tím stává přehlednější a čtenář se v něm lépe orientuje. Způsob úpravy však musí být ve vydávaném textu důsledně zachován.

Vyskytnou-li se v textu uvedeném uvozovkami další uvozovky, volíme pro odlišení jednotlivých přímých řečí nebo citátů a čtenářovu snadnější orientaci postupně další druh uvozovek (nejčastěji jednoduché , ‘ , v nich pak třeba

špičaté » «, ev. jednoduché špičaté » «), popřípadě je pro přehlednost vůbec vypouštíme.

U delší přímé řeči členěné do odstavců ponecháváme uvozovky pouze na začátku a na konci (rušíme je tedy u jednotlivých odstavců).

Kladení tečky, čárky, středníku, vykřičníku a otazníku před uvozovky nebo za ně upravujeme podle Pravidel (§ 243). Umísťujeme je před uvozovky nebo po nich podle toho, jsou-li součástí textu odděleného uvozovkami (např. citátu) nebo uzavírají-li celek, do kterého byl text (citát) v uvozovkách vložen, a nemají-li s tímto vloženým textem nic společného. Je-li však přímá řeč částí vedlejší věty, uzavírá čárka jak přímou řeč, tak větu, do níž patří; v tom případě se pak píše na konci přímé řeči, tj. před uvozovkami. Tam, kde je v uvozovkách již jedno interpunkční znaménko (např.: *volali „hurá!“*, *provolávali „Sláva!“*) na konci věty už tečku nezavádíme, popřípadě ji rušíme, má-li ji autor.

Dvojtečky se dříve užívalo mnohem častěji než dnes, zvláště při oddělování větných celků. K těmto případům přistupujeme různým způsobem.

Ponecháváme obrozenský způsob užívání dvojtečky jako prostředku k členění rozsáhlých větných period, vyskytujících se například hojně u Palackého.

Poněkud jinak zacházíme s dvojtečkou v souvětích méně složitých, kde se jí v obrození užívalo z různých důvodů k oddělování vět vedlejších. Tam, kde jde o prosté připojení věty vedlejší k větě hlavní, nahrazujeme dvojtečku čárkou: *A čím prudčeji se střela jeho pne, čím výše postavil si cíl: tím prudčeji také milosti tvé kořen vyráží* (Tyl; upravíme na: ... *cíl, tím...*). Čárkou se také nahrazuje dvojtečka uvozující nepřímou otázku: *Nyní se budeš bezpochyby ptáti: kdo asi ten nešťastník byl?* (Tyl; upravíme: ... *ptáti, kdo...*).

Při formálním užití dvojtečky za slovy *zkrátka*, *tj.*, *slovem* apod., po nichž následuje shrnutí předcházejících

faktů, závěr, bližší vysvětlení, zdůraznění či opakování předešlého apod., běžném zejména u autorů 19. stol., dvojtečku rušíme: *Neboť jak mě tu vidíte, jsem, anebo vlastně: byla jsem...* (Tyl; upravíme: ... *anebo vlastně byla jsem*). *Chcete-li však druhým Brandlem býti — to jest: slávu míti a...* (Tyl; upravíme: ... *to jest slávu míti...*). Dvojtečku dále vypouštíme při uvádění hesla, přísloví, citátových výrazů apod. a místo ní zavádíme uvozovky, jejichž funkci tu vlastně zastávala: ... *za příčinou světem honěného přísloví: Stará láska nerezaví* (upravíme: ... *přísloví „Stará láska...“*). *Heslo: Spolčujme se!* (upravíme na *Heslo „Spolčujme se!“*). Dvojtečku nahradíme však čárkou v případech, že by po vypuštění dvojtečky nebylo zcela jasné, k čemu se vztahují následující slova: *Pozoroval jsem to, an mě po šesté sklenici malá — pravím: jen tak malinká opička... za uchem lektati začala* (Tyl; upravíme na: ... *pravím, jen tak...*).

Můžeme-li však dvojtečku chápat jako prostředek ke grafickému vyjádření nebo naznačení určitého napětí nebo vztahu spojovaných vět, zachováme ji: *Mně dívce zklamané by rozkoš měla vyrůstati z tvého neštěstí: než láska moje tak je veliká, že...* (Tyl). *Darmo prosila sestra, darmo slibovala, že nechce nikdy více tak falešně jednat: on se nedal uprosit* (Němc.). *Tu mu rozkázala: že chce z moře perlu* (Němc.). *Slovem: Brunčvikovu vdovu prohlásíme dnes za kněžnu* (Tyl).

Středník se odlišuje od čárky a tečky kromě jiného (srov. Pravidla, § 224) i tím, že v jeho užití je víc patrné záměrné a osobité členění větných celků. Tak například nadměrné užívání středníku je zvlášť charakteristickým výrazným znakem slohu F. J. Rubše, který jeho pomocí rozděluje vypravování na tematicky ucelené úseky a píše jej tam, kde by jiný spisovatel psal tečku nebo čárku: *Poručník tyran nechce ani slyšet a ukáže mu dveře; a když tomu nechce hrdina myslivec rozumět, sahá po své stříbrem kované španělce; hospodyně se*

lekne, dostane křeče. Žádný k němu nechtěl jít; hospodář poslal pro mne; já nechal poklasného Josefa za sebe ponocovat a šel jsem k nemocnému. (Z moderních autorů užívá středníku často např. K. Čapek.)

Středník může také zakončovat vloženou uvozovací větu: „Pět let prosím!“ ozval se zase herec; „pro každého z nás jedno leto...“ (Tyl). „Bravissimo, Stanislave!“ tleskal herec; „tvým dnešním kompozicím dávám už napřed zlaté prémium!“ (Tyl.)

Středník rušíme a nahrazujeme jej čárkou, je-li ho užito formálně a mechanicky na konci přímé řeči před uvozovací větou. „Na tomto světě neuleví se již tvému toužení;“ řekl Blum (Tyl). „Opustila jsi dům...?“ „Opustila;“ vydechla dívka (Tyl).

P o m l ě k u rušíme tam, kde se jí užilo pouze formálně místo dnešní čárky nebo tečky za uvozovací větou, a nahrazujeme ji příslušnými znaménky podle kontextu: „Nuže?“ zvolal soudruh z chodby se hrnoucí — „Máš je, máš? ...“ (Tyl; upravujeme na tečku). „Krajan-ka?“ usmála se ona — „to nejsem...“ (Tyl; upravujeme na čárku). „Fenela nemá žádného otce;“ řekla pak slovy třesoucimi — „nemá žádného...“ (Tyl; upravujeme na čárku). Také při oddělování uvozovací věty ji nahrazujeme čárkou: „Není —“ usmál jsem se upravíme na „Není;“ usmál jsem se. Naznačuje-li však pomlčka nedokončenou řeč nebo odmlčení, ponecháváme ji a doplňujeme za ni čárku: „Pusťte mne, nebo—“ vykřikl... (upravíme na ... nebo —;“ vykřikl...). Podobně nedoplňujeme za pomlčkou tečku na konci vět nedokončených nebo přerušovaných: *Kdybys raději —*

Pomlčku doplňujeme u vložených výrazů nebo vět (vsuvek), jestliže chybí na jejich začátku nebo konci, popřípadě jí nahrazujeme jiné znaménko užití místo pomlčky: *Nábytek: dvě postele, stůl, skříň, několik židlí a kufřík u kamen — byl sice prostý a poněkud už sešlý* (Arbes) upravíme: *Nábytek — dvě postele... Mně jest*

každá noc, at jasná a tichá, at temná a bouřlivá, at strážlivá a šerá nebo zcela obyčejná — stejně milá (Arbes) upravíme na ... *každá noc — at jasná...* Někteří autoři užívají s oblibou pomlčky místo čárky, a to při oddělování vět na sobě závislých nebo spolu úzce souvisících. Pomlčku v těchto případech ponecháváme, ale pro zdůraznění větné stavby a pro větší přehlednost doplňujeme pomlčku čárkou: *Že se vydáš do Kostnice, — to jsem tušit nemohl. Nevěděl jsem, — kam až to může dojít* (Tyl; pův. bez čárek). Píše-li autor důsledně místo čárky čárku s pomlčkou, ponecháváme jeho způsob (např. Wolker). O pomlčce v souvislosti s tečkou a čárkou viz příslušné odstavce. Formální užití pomlčky na začátku a na konci odstavců v textu nezachováváme, pomlčku v takových případech rušíme. Ponecháváme ji však ve zvláštních případech, kde je jí užito záměrně, například když se jí naznačuje prolínání dvou nesouvisících dějů (srov. např. Fr. Langer, *Veselé troubení* v knize *Snilci a vrahové*, 1968, str. 46, 47).

Užívání v y k ř í č n í k u bylo v starších dobách velmi formální. Psal se téměř mechanicky po vokativech, imperativech, zvoláních a po mnoha citoslovcích. Necítil se za ním tak výrazný intonační předěl jako dnes, kdy zpravidla zakončuje větný celek. O tom svědčí i to, že slovo, které po něm následovalo, se nepsalo s velkým, nýbrž s malým počátečním písmenem. Při textové přípravě nahrazujeme takový vykřičník čárkou: *Tim budiž, dívky! dosti povědino...* (Klicp.). *MLč! hle husar...* (Erben). *Vida, vida! o tom nám pan Novotný ani slova neřekl* (Tyl). *Ach! co mi to platno* (Němc.). *Tak oslnul, bohužel! národ ten* (Kollár). Tam, kde užití vykřičníku přestává být formální záležitostí, kde nejde o mechanický, běžný způsob psaní, ale i o možné naznačení intonace pronášené řeči, vykřičník zachováváme, např. v líčení soudní scény v *Rozině* Ruthardové: „*Víte Plichto!*“ obrátil se nyní soudce k němu, „*znáš přítomnou pannu?*“ Možno-li chá-

pat citoslovečný výraz (vokativ, imperativ) jako samostatný větný celek (má-li třeba zvolací ráz), vykřičník ponecháme, ale upravíme po něm malé písmeno na velké: *Ha! tys Maternova* (Tyl; upravíme na: *Ha! Tys...*). *Stůj, červe! kdo jsi?* (Erben; upravíme na: *Stůj, červe! Kdo jsi?*). Vykřičník i malé písmeno zachováváme u citoslovcei označujících pohyb nebo zvuk: ... *a chňap! jedním rázem ukouzl...* (Erben). Dále při výrazech a obrazech podtrhujících závažnost pronesených slov: *S touto věru! podobou mu v duši stával obraz bohatýra* (Tyl). *Není to, Bůh ví nejlépe! vina má* (Tyl). Při zaklínání: *Jeť Perun nade mnou! v tu hanbu Čechů Vlaslav nesvolí* (Tyl). Při pozhennání: *Bůh tě ved! — i mne snad povede*. Rušíme však vykřičník, když citoslovce nahrazuje větný člen: ... *straka chňap! po prstenu* (upravíme na: *straka chňap po prstenu*). Vykřičník ponecháváme po imperativech a zvoláních uprostřed věty a píšeme po něm velké písmeno, jestliže kontext naznačuje, že jde o samostatné větné celky: *Stůjte! nehýbejte se!* (upravíme na: *Stůjte! Nehýbejte se!*)

V pozdějších textech, zejména v textech 20. stol., je však situace jiná; užití vykřičníku je často záměrné, není jen projevem dobové normy, má svou funkční oprávněnost, a proto jej nemůžeme rušit. Např. u Vančury: *Hejtmanství! toť skvostná záminka učiniti sprostáka pánem. Zatajovala svůj děs, děs!, neboť se strašila, že...*

Vykřičník zavádíme na konci skutečných rozkazovacích a zvolacích vět.

Podobně se ve starších dobách užívalo i otázníku často mechanicky, např. v nepřímých otázkách; v takových případech jej nahrazujeme podle dnešního úzu tečkou: *Přemýšlel, jak se dostat přes moře?* (Erben; upravíme na: ... *přes moře.*) V delších tázacích větách ponecháváme za samostatnou částí otázky otazník, ale upravujeme po něm následující malé písmeno na velké: *A Vilím? jakž tomu se daří* (Tyl; upravíme na: *A Vilím?*)

Jakž tomu...). U skutečných přímých otázek a u větných celků vyjadřujících otázku zavádíme pak otazník tam, kde autor má v textu tečku.

O apostrofu viz str. 140.

Složitá bývá při ediční přípravě textu úprava čárek. I zde je třeba rozlišovat případy vyložené chybně od případů, kdy se užití čárky s dnešní normou sice rozchází, přesto však je možné a vysvětlitelné.

Doplňujeme čárku všude tam, kde má být podle *obecných zásad* uváděných v Pravidlech českého pravopisu. Takovým nesporným případem je třeba oddělování prostě připojovaných vět souřadných bez spojky (*nemám čas, musím jít*) nebo oddělování vedlejších vět (*Radovič učinil, jak žádala*). V praxi se však často setkáváme s nadměrným užíváním čárek na místech, kde nejsou z hlediska syntaktického nutné. Postupovat striktně podle Pravidel (při zavádění i při rušení čárek) bylo by však chybou; je vždy nutno hledat důvody takové interpunkce.

Budeme např. rušit čárky před slučovacemi spojkami (zvláště před *a*, *i*), které se zejména v starších textech hojně objevují a jsou dokladem toho, že se zde kladly čárky zcela mechanicky. Např.: *I stála tu dívka s listem v rukou, a nedůvěřovala si oddechnout* (Tyl). *Polovička obsadila východ, i bránila se tu zoufanlivě* (Tyl). S takovým mechanickým kladením čárek se setkáváme i v době novější, zvláště tam, kde spojka spojuje věty s různým podmětem: *Tma se rozplynula, a mlhy stoupaly do výše* (Olbracht). *Zima probíhala zády, a nohy pálily* (Olbracht). Od těchto případů je však nutno odlišit případy, kdy spojka může mít jiný význam než slučovací. *Tak uběhlo dvakrát sedm let, a rybář to ani nepozoroval* (Němc.; význam odporovací). *Mám v moři najít prsten, a nevidím ani dna* (Erben; odporovací). *S napnutou pozorností strídal se potlesk, a konečně vypukl tak hřmotně, že...* (Tyl; stupňovací). *Dám-li tu věž zboriti, bude pryč, zmizí,*

a já před ní nezahynu (Jir.; důsledek). Důvody pro čárku před slučovací spojkou mohou být ještě jiné, např. uvedení nečekaného děje, překvapení, zdůraznění členitosti nebo dramatičnosti děje apod.: *Vtom se něco v moři zablesklo, a z hlubiny na vrch vody vyplynula zlatá ryбка* (Němc.). *Ta dobrá známá svěřila to pod pokličkou své známé, a známá to nesla dále, a pomalu to věděly všechny, a všem to vrtalo mozkiem* (Němc.). *A vtom už matka syna poznala, objala, líbala, a Vojtěch jí celoval ruce, a oba si zaplakali* (Hol.). *Šel času proud a plynul, a s ním utrpení za utrpením se neslo na českou zemi* (Jir.). V řadě případů čárka z hlediska mluvnického být nemusí; jestliže po posouzení všech okolností si nejsme zcela jisti, má-li na uvedeném místě čárka být či nikoli, ponecháváme ji. To vlastně platí o všech sporných jevech v textu; je-li možné dvojitě řešení, dáváme vždy přednost řešení autorovu.

Podle Pravidel upravujeme čárky ve dvojicích *ani ani, buď buď* apod. a před spojeními *a ne, a nikoliv, a proto, a to* apod., ale i zde je nutno dbát možného rozlišení. Neupravíme např. čárky ve větě: *... a kdo by chtěl na kajzerky, musel by rybník buď přebrodit nebo přeplavat, nebo přeletět* (Hol.).

Infinitivní vazby se mají oddělovat čárkou, jsou-li postaveny mimo větu a ve větě na ně odkazuje zájmeno: *Pomáhat potřebným, to je úkol nás všech* (chybí-li v textu, doplníme ji). Neodkazuje-li k nim zájmeno, tedy nejsou-li mimo větu, nýbrž uvnitř věty, neoddělují se, a má-li autor čárku, rušíme ji: *Pomáhat potřebným je úkol nás všech. Jeť arcí neslušno dle myšlení a jednání jednotlivých osob hned o celých rodinách nebo národech souditi* (Tyl; za *neslušno* byla čárka, rušíme ji). Čárku odstraňujeme také tehdy, když zájmeno neodkazuje k infinitivu, nýbrž je součástí slovesné vazby: *Nejsem s to učinit něco proti tomu*. Infinitivní vazby se dále oddělují, vyjadřují-li podmínku, mají-li tedy platnost příslovečné věty podmínkové: *Mít peníze, koupil bych to. Vidět tě*

někdo, mohlo to špatně skončit. Nebýt rychle pomoci, vykrvácel. Neodděluje se infinitiv s platností přívlastku (*Ját si již jednou právo nešťastníka se zastati osvojit. Použiju příležitosti jako náhodou se s ním setkati*). V původním textu Tylově byly čárky před *právo, osvojit, jako* a infinitiv předmětový (*... ani času nezbylo klášterní silné vrata zatarasiti*; Tyl. *Šla do lesa nasbírat dříví*). Je však opět nutno odlišit případy, kdy jde o dodatečné připojení infinitivu jako rovnocenného větného členu (*šla do lesa, nasbírat dříví*; jde o zdůrazněné, o dodatečné vysvětlení, proto čárku nerušíme); v takových případech autorovu interpunkci neměníme, podobně jako u jiných větných členů.

Přechodníky jednoduché, nerozvitě se čárkami neoddělují a v textech je rušíme: *Přiskočiv pomohl stařence vstát* (pův. čárka za přechodníkem). Netýká se to však těch případů, kdy by po vypuštění čárky nebylo jasné, kam patří následující slovo, rozvíjí-li přechodník nebo je-li součástí dalšího větného členu: *Směje se, potichu pravil. Přiskočiv, rychle pomohl stařence vstát*. U rozvitých přechodníkových vazeb ponecháváme autorův způsob, není-li to na úkor smyslu nebo přehlednosti věty, a to i tehdy, není-li autor důsledný a užívání čárek v těchto vazbách u něho kolísá. Např. u Vančury: *Selky pištěly svolávajíce na zloděje boží trest. Znamenaje se křížem ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého, vylezl na kozlík*. (Ani v první, ani v druhé větě interpunkci neupravujeme, necháváme autorovo kolísání.) Respektujeme i takové případy, kdy autor vyčleňuje podmět z ostatní věty a zahrnuje jej do přechodníkové vazby; podmět tu tvoří s vazbou jeden syntaktický celek, což je naznačeno i tím, že se od přechodníkové vazby neodděluje čárkou: *Honza uslyšev tu novinu, zasmál se. Děvčátko pospíchajíc domů, ani se neohlédlo. Eliška sepnuté ruce položené majíc na zábradlí, dívala se ... A on jsa jazyka dosti obratného i vtipu bystrého, bavil celou společnost* (Tyl). *Petr vzpa-*

matovav se, chtěl už jí vstříc jít (Erb.). Řezenský arcibiskup slyše kdysi její přesladkou řeč, snadninko jí prominul nezletilost (Vančura). Avšak její anděl přišed znenadání, již vyřezává srdce do kůry jilmu (Vanč.). Podobně i u příslovečného určení postaveného před přechodníkovou vazbu: *Ráno posnídáv rychle, dal se do práce.*

Rozlišujeme přívlastek několikanásobný od přívlastku postupného, volný od těsného (Pravidla § 191 an.). Pokud je možné pojetí obojí, zachováváme interpunkci autorovu (*Jednali o posledním, velikém lovu panském je něco jiného než jednali o posledním velikém lovu panském*). Ve starších textech se vyskytují i těsné přístavky postpozitivní (např. u Jiráska: *Zikmund uherský král; na Kalvarii žalostnou horu*); v takových případech čárky nedoplňujeme.

Všechny výrazy mimo větu (vsuvky, vokativy apod.) oddělujeme v textu čárkami (Pravidla § 188). Předchází-li před vokativem citoslovce nebo částice, tvoří s ním zpravidla jeden rytmický celek, proto je čárkou neoddělujeme a v textu čárku rušíme (u Němcové: *Ale Rozárko, pročpak si nevezmete. Ach tetičko, to vám byla krása*). Jsou ovšem také případy, kdy citoslovce nebo podobné výrazy mohou být rytmicky i významově samostatné; v takových případech autorovu interpunkci zachováváme: *No, Karle, to si musím ještě rozmyslet. Tak, Milku, zde si odpočinem* (Němcová). *Ó, moji milí bratři... slyšte. Ejhle, tu visely šaty* (Jir.). Obdobně postupujeme u oddělování citoslovce vůbec (Pravidla § 205, 206).

U vsuvek s pokleslou větnou platností (zpravidla ustálených a jednoslovných, netvořících samostatný rytmický celek) čárky nedoplňujeme, popřípadě je v textu rušíme (*uvolněte prosím místo — čárku nedoplníme; nebude to, tuším, dlouho trvat — čárku zrušíme*).

Ve starších textech bylo zvykem oddělovat od sebe čárkami i příslovečné určení: *Divky dostaly se mezitím*

k potoku, hustým křovím, až po samou katovnu (Tyl). Takové čárky rušíme; výjimku tvoří případy, které lze chápat jako dodatečně připojené bližší určení: *Minulou noc byla strávila v obecním domě, pod zvláštní starostí ženy městského biřice* (Tyl). Čárku doplňujeme tam, kde je interpunkce jen naznačena: *U lesa, několik kroků za řekou byl hřbitov* (Tyl; doplníme čárku před *byl*).

Ve starších textech se dále téměř mechanicky oddělovaly větné členy uvozené spojovacími výrazy *jako, jakoby, než, nežli, leč, leda* apod. (*Sám si teď nikdy nevyšel, jako jindy. Nikdo to neslyšel, než ten sluha*. Tyl.) Na takových místech čárky rušíme, zase ovšem kromě případů, kdy čárkou oddělený člen věty lze chápat jako dodatečně, samostatně připojení (*Ale u mne se omáčka dělá z nejčistšího šmolce, jako vosk*. Hol.).

U vazeb typu *nevěděl, co si teď počít, nevěděl, kam dřív oči dát* apod. ponecháváme autorovu čárku (nebo ji doplňujeme), je-li vazba rozvitější; jinak čárku rušíme: *Nevěděl co a jak. Netušil kam. Neměl potuchy proč*.

Podle současných Pravidel (§ 214) vypouštíme čárky u výrazů vzniklých z vedlejších vět, které pozbyly větné platnosti: *Ať je či je, ať se směje kdo chce, běžel co mohl, pil co hrdlo ráčí* apod. Před skutečnými větami vedlejšími čárky zachováváme, popřípadě je doplňujeme: *Učinite, jak chcete, prchal, kdo mohl* apod. Čárky nedoplňujeme v případech, kdy větný člen, náležející zdánlivě do věty řídicí a postavený před větu závislou, není oddělen čárkou a splývá s větou závislou: *Netrvalo dlouho, kapr opět tak tiše jako odploul, zase připloul* (Erben). *V létě když je všady zeleno, tu musím zpívat. A tak Faust jak jednal, tak se měl* (Jir.). Autor je mohl pojímat — i když to působí nezvykle — do věty vedlejší. Tam, kde řídicí sloveso je vloženo do věty na něm závislé, čárku nedoplňujeme, popřípadě ji rušíme: *Po obědě doufám že budeš zase při dobré chuti* (Tyl). Čárka se vypouští u spojení větného členu a vedlejší věty téže syntaktické plat-

nosti: *Úžasem zapomněl na schody a jak se sem dostal* (Jir., pův. *na schody, a jak*).

Pravidly se řídíme i při úpravě čárek v souvětích, kde vedle sebe stojí příslovce a spojovací výraz: *Popřej mi toho, dřív než umru* (Jir.); původně bylo *dřív, než umru. Vojtěch Boubín stál před pódiem ještě, když nikoho již nebylo v sále* (Hol.); pův. . . . *pódiem, ještě když . . .*

Uvedené zásady platí pro každý text (beletrii, odbornou prózu, verše, drama i korespondenci), i když problematické případy se budou vždy řešit se zřetelem k povaze jazyka daného textu a k jeho charakteristickým zvláštnostem. Příklady jsou jen malou ukázkou toho, jak je třeba zacházet s autorovou interpunkcí při zpracování textu k edičním účelům. Zdaleka nemohly vyčerpat všechny jemnosti, s nimiž se u jednotlivých autorů setkáváme. Chtěly být pouze vodítkem při práci.

Nepostradatelným pomocníkem při práci s textem jsou slovníky. Ze současných je to akademický *Příruční slovník jazyka českého*, vycházející v letech 1935–1957, a čtyřdílný *Slovník spisovného jazyka českého*, vydávaný od r. 1960 Ústavem pro jazyk český (ev. *Slovník jazyka českého P. Váší a Fr. Trávníčka* a listkový katalog v kanceláři Slovníku jazyka českého ÚJČ), pro starší dobu *pětidílný Jungmannův Česko-německý slovník* (vycházel v letech 1835–39) a *Dotatky ke Slovníku Josefa Jungmanna* od Fr. L. Čelakovského z r. 1851, jednosvazkový *Česko-německý slovník Franty Sumavského* z r. 1851 a *sedmidílný Česko-německý slovník zvláště gramaticko-frazeologický Františka St. Kotta* (vycházel v letech 1878–89; základem jsou díly I–V, konec V. dílu až VII. díl tvoří dodatky a opravy, doplněné ještě novými dodatky na konci VII. dílu; na ně navazují pak samostatně vydané Kottovy Příspěvky k Česko-německému slovníku, složené opět ze čtyř abecedních oddílů postupně připojovaných v průběhu let 1896–1906). Důležitým pramenem k poznání dobové normy a dobového úzu jsou *Brusy jazyka českého* z r. 1877, 1881, 1894, připravované jazykovou komisí za vedení Jana Gebauera (z jiných například *Brus jazyka českého* V. Praska z r. 1874) a z nich odvozená *Pravidla českého pravopisu*, vycházející od r. 1902 až do současné doby s většími či menšími změnami, většinou však přejímaná beze změny (z nich nejdůležitější 1902, 1904, 1913, 1926, 1941, 1957, 1966). Znalost posledních Pravidel, jakož i mluvnice reprezentované Českou mluvnici Havránka-Jedličky z r. 1970 by měla být pro každého editora předpokladem. Pro hlubší studium a pochopení jazykové situace poslouží Havránkův Vývoj spisovného jazyka českého z r. 1936, *Novočeská skladba* VI. Šmilauera z r. 1947, *Mluvnice spisovné češtiny* Fr. Trávníčka (3. vyd. 1951), *Gebauerova Příruční mluvnice jazyka českého* (1900, 1904) a *Historická mluvnice jazyka českého* (posl. vyd. 1929), ze starých především *Dobrovského Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache* (1809, 1819), *mluvnice Thámovy, Pelcovy, Nejedlého, Hanky, Tomsy, Hattaly, Zikmunda, Bartoše, Česká frazeologie* Fr. Šebka (1863, 1869) aj.